

Судові підходи до сексуальних та гендерно-обумовлених злочинів у міжнародному кримінальному суді

Сергій Лукашевич,

*здобувач освітньо-наукового ступеню,
«Доктор філософії» за спеціальністю 081 – Право,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
ORCID: 0000-0002-7100-1751*

Дослідження присвячене важливій сфері гендерного правосуддя, інтерес до якого постійно зростає. Необхідність аналізу міжнародного кримінального та гуманітарного права потребує врахування у роботі Міжнародного кримінального суду (МКС) інклюзивності, репрезентативності та актуальності інтересів жінок та чоловіків, які постраждали від конфлікту.

Протягом багатьох років злочини сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), не визнавалися самостійними міжнародними злочинами, що становлять геноцид, злочини проти людяності або воєнні злочини, і, як такі, не переслідувалися або зрідка переслідувалися в міжнародних кримінальних трибуналах (МКТ). Лише в 1990-х роках статuti МКТ чітко визначили форми злочинів сексуального насильства, пов'язаних з конфліктом як міжнародні злочини.

За останні кілька десятиліть міжнародне співтовариство зробило багато кроків у відповідь на дедалі більше закликів визнати сексуальне насильство серйозним злочином на національному та міжнародному рівнях. Римський Статут МКС є першим міжнародним документом, який чітко визнає зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію та інші форми сексуального насильства як окремі види воєнних злочинів [1]. Статут Міжнародного кримінального суду (МКС) визначає не лише злочини сексуального та гендерного насильства як частину юрисдикції зазначеного суду, а й низку структур і процедур, необхідних для забезпечення належного процесу правосуддя. Варто зазначити, що Римський статут МКС став революційним у своєму ґрунтовному підході до гендерних питань у міжнародному праві. МКС є важливим конкретним механізмом притягнення до відповідальності, зокрема він встановлює базові норми гендерного правосуддя. Згідно з принципом комплементарності, держави заохочуються, хоча і не зобов'язані, включати ключові положення Римського Статуту МКС до свого національного законодавства.

Розгляд справ про сексуальні та гендерно зумовлені злочини (СГЗ) є невід'ємною частиною роботи МКС, пов'язаної з розслідуванням і, за наявності підстав, судовим переслідуванням «осіб, обвинувачених у найтяжчих злочинах, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства: геноциді, воєнних злочинах, злочинах проти людяності та злочині агресії» [2]. Аналіз статті 21(3) Римського статуту МКС є важливою основою для забезпечення справедливого, недискримінаційного результату при розгляді міжнародних злочинів у МКС

та за його межами. Стаття 8 Римського статуту МКС також передбачає, що *«зв'язування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також є серйозним порушенням Женевських конвенцій»*, або *«серйозним порушенням спільної статті 3»*, є воєнними злочинами незалежно від того, чи скоєні вони під час міжнародного, чи неміжнародного збройного конфлікту [1]. Звісно, ці акти повинні досягти певного порогу тяжкості, однак в цьому питанні Римський статут МКС залишає місце для судового розсуду.

Адекватне та ефективно розслідування цих злочинів залежить, серед іншого, від суддів МКС. Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць Римського статуту, які представляють різні географічні регіони та правові системи з різним рівнем спеціалізованого досвіду, в тому числі гендерної компетентності. Таким чином, склад суддівського корпусу та динаміка винесення рішень створюють «судову культуру» МКС. Просування гендерного правосуддя прослідковується в міжнародних трибуналах, зокрема в Міжнародному кримінальному трибуналі для колишньої Югославії (МТКЮ), Міжнародному кримінальному трибуналі для Руанди, Надзвичайній палаті у судах Камбоджі, Спеціальному трибуналі з питань гендерної справедливості та Спеціального суду для Сьєрра-Леоне.

Варто зазначити про важливість гендерно-компетентного суддівства, роботою якого є підбиття підсумків судових підходів, що сприятиме помітному розвитку гендерного правосуддя. Наявні недоліки включають, але не обмежуються гендерними стереотипами, відсутністю міжгалузевого аналізу структурних чинників та міжсекторального аналізу структурних чинників на вплив СГОН, а також недостатнє розуміння контексту розуміння доказів, пов'язаних з СГОН. Діючи на основі упереджених переконань, а не на фактах, може бути спотворено або відбудеться вплив на погляди суддів щодо віктимності, шкоди та довіри до свідків, що поставить під сумнів їхню неупередженість, що може призвести до хибного правосуддя або судової помилки та повторної віктимізації.

Представлене дослідження є одночасно рефлексивним, оскільки в ньому розглядаються проблемні питання МКС, пов'язані з СГОН, і його повільний перехід від вузьких підходів до переслідування та вирішення справ щодо СГОН; і водночас перспективним, оскільки в ньому розглядається поступовий рух до більш широких звинувачень і гендерно-компетентного, заснованого на правах людини, міжгалузевого правосуддя.

Варто зауважити, що шлях розвитку ще триває і що МКС ще не повністю реалізував свій потенціал щодо того, як слід розглядати справи про сексуальне та гендерно зумовлене дискримінаційне насильство. Для суддів надзвичайно важливо здійснювати свою роботу, в тому числі щодо СГПК, через ширшу антидискримінаційну призму. Знакова справа проти Домініка Онгвена (виникла в Уганді), перша справа, яка дійшла до стадії судового розгляду в МКС, і є єдиною справою, в якій Апеляційна палата залишила в силі обвинувальний вирок за найбільшою кількістю пунктів звинувачень у СГЗК, що будь-коли розглядалися в МКС [3, 4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що не менш важливою при розслідуванні сексуального насильства є активна участь держави, а саме відкриття кримінальних проваджень та проведення розслідувань відносно ймовірних обвинувачених у вчиненні сексуального насильства. Проаналізований досвід та уроки, отримані внаслідок кропіткої роботи МКС та міжнародних трибуналів у справах, де були наявні випадки вчинення сексуального та гендерно зумовленого насильства, допоможуть державам у здійсненні її кримінальної юрисдикції стосовно осіб, які несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 17.11.2024).
2. ICC, About the Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/the-court> (дата звернення 20.11.2024).
3. Order inviting expressions of interest as amici curiae in judicial proceedings (pursuant to rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence), ICC-02/04-01/15-1884, 5 October 2021. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/15-1884> (дата звернення 21.11.2024);
4. Decision on the requests for leave to file observations pursuant to rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, ICC-02/04-01/15-1914, 24 November 2021. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/15-1914> (дата звернення 21.11.2024).